

do membro dicendum est, ut, illo etiam excluso, tertium, quod proprie ad hoc præceptum, et ad primam regulam positam pertinet, clarius explicemus.

CAPUT XVIII.

AN PER QUODCUMQUE PECCATUM, PRÆSERTIM MORTALE, FESTA VIOLENTUR, ET IDEO SPECIALITER CENSEANTUR PROHIBITA IN DIEBUS FESTIS.

1. *Utrum peccatum mortale specialiter prohibeatur in festo. — Pars affirmativa.* — Prima opinio affirmat peccatum mortale esse specialiter prohibitum in die festo ex vi generalis prohibitionis operis servilis, ac subinde omne peccatum in die festo commissum, præter malitiam quam habet ex propria materia, et objecto, habere malitiam sacrilegii contrariam huic præcepto, et ideo circumstantiam illam in confessione esse aperiendam. Hanc opinionem videtur docere D. Thomas, dicto art. 4. ad 3; cum enim distinxisset triplex opus servile, quo servimus Deo, homini et peccato, ait primum non esse contra præceptum de observatione sabbathi; secundum autem et tertium esse contra illud. Idem tenet Alens., 3 part., quæst. 32, memb. 3, art. 2, ad ult.; Anton., 2 p., tit. 9, cap. 7, § 3, et 3 p., tit. 14, cap. 19, § 7, et tit. 17, cap. 17, § 4 in fine, et 5, circa medium, ubi refert in hanc sententiam Lyranum, in c. 20 Exod., ubi idem tenet Abulens., quæst. 11 et 12; item Medin., Cod. de Orat., q. 10 et 19. Idem sentit Bonavent., 3, d. 37, circa expositionem litteræ, dum ait hoc præcepto præcipue prohiberi opera carnalia, ut ebrietates, et jurgia, et similia, quæ maxime libertati spiritus repugnant. Idem ibi Gabriel, quæstione unica, art. 1, not. 5, § *Quorum distinctio*, in fine; et Major, 4, d. 17, q. 4; Angel., verb. *Feria*, n. 36, et verb. *Interrogationis*, circa tertium præceptum, et verb. *Præceptum*, n. 5; Rosel., verb. *Confessio*, 2, n. 7; Cather., lib. 5 contra Cajet.; denique late, et alios referens, Corduba in Quæstion., lib. 1, quæst. 6, tamque acriter illam defendit, ut audeat dicere, aliam non esse satis tutam. Favetque huic opinioni Ambrosius, Lucæ 13, prout illius verba retulit D. Thomas, dicto art. 4, arg. 1, dicens: *Lex in sabbatho non hominem curare, sed servilia opera facere, id est, peccatis gravari prohibet.* Hæc vero eadem verba ex Glos. in Luc. retulit idem D. Thomas, 3,

distinct. 37, art. 5. In Ambrosio autem ea formaliter non invenio, sed illius sententia in illo loco est, Deum in sabbatho prohibuisse opera sæcularia, non religiosa: *Sicut Deus (ait) quievit ab operibus mundi. non ab operibus sanctis;* et subdit: *Hoc autem non intelligens, Archisynagogus, prohibebat quemquam curari sabbatho, cum sabbathum futurarum typus sit feriarum, et ideo non operis boni, sed mali feriae sunt, eoque præscriptum sit ut nullam ferentes sarcinam delictorum, nec bonorum jejuni operum, sabbatha futura post mortem celebremus.*

2. *Ratione probatur.* — Præterea favet Augustinus, lib. de Decem chor., cap. 3, dicens: *Melius faceret Judæus in agro suo aliquid utile, quam si in theatro seditiosus existeret; et melius eorum fœminæ in sabbatho lanam facerent, quam quod tota die in neomeniis suis impudice saltarent.* Quod enim ait, *melius, pro minus male positum est, ut constat, utrumque enim malum esset; censet autem Augustinus majus malum esse peccare in festo, quam laborare.* Utrumque ergo est prohibitum, et illud magis. Facit præterea idem Augustinus, lib. de Ver. et fals. pœnit., c. 14, et habetur in cap. *Consideret*, de Pœnit., d. 5, ubi prius ait, ad penitentiam, considerandum esse circumstantiam temporis. Et postea sic illam explicat: *Si in tempore orationi constituto, aut in festivitate Sanctorum, et in tempore jejunii.* Denique favet c. 1 de Feriis, in quo dicitur hoc præcepto prohiberi omne opus illicitum in die festo. Ratio vero pro hac opinione est, quia opus peccati est maxime servile, et maxime contrarium divino cultui, et impeditivum illius; sed hæc sunt opera quæ ibi maxime prohibentur; ergo.

3. *Secunda opinio, negans peccatum specialiter prohiberi in festo.* — Secunda opinio asserit opus peccati, ex eo tantum quod peccatum sit, non contineri in materia hujus præcepti, nec ex vi illius prohiberi, ac subinde peccatum, etiam mortale, in die festo commissum, non habere ex illa temporis circumstantia specialem malitiam, quæ in confessione necessario aperienda sit. Hæc opinio non habet auctores multum antiquos, ut vere notavit Corduba; habet tamen plures et graves. Ex Theologis, illam docuit Cajetan. 2. 2, q. 122, art. 4, et 1. 2, q. 7, art. 1, et in Sum., verb. *Festorum violatio*, et tom. 1 Opus., tractat. 18, q. 3; Sot., in 4, distinct. 18, q. 2, art. 4, et lib. 2 de Just., q. 4, art. 4; Victor., in Sum. de Sacr., tit. de Cons., num. 195;

Almayn., in 4, dist. 17, q. 1. Ex Summistis, Sylvester, verb. *Dominica*, q. 8, distinct. 4, ubi seipsum refert, verb. *Constantia*, § 3, et verb. *Confessio*, 1, § 10; et in Rosa aurea, casu 63, ubi ait, quosque viros doctissimos sui ordinis ita sentire. Et consentit Armilla, verb. *Feria*, num. 12; Tabiena, eod. verb., num. 47; Angel. in Florib. Theolog. q. 9. Et ex jurisperitis late Navarr., in cap. *Consideret*, de Pœnit., dist. 5, in principio, num. 22 et sequent.; Covar. in cap. *Alma*, 1 part., § 5, num. 3, et lib. 4 Var., cap. 19, in fine; Gutier., lib. 1 Canon. quæst., cap. 13. Pro hac etiam sententia potest referri divus Thomas, in 4, distinct. 32, art. 5, q. 2, quatenus ait tempus diei festi non esse circumstantiam, quæ trahit actum in novam speciem peccati; et in 3, dist. 37, art. 5, q. 2, ad 2, quatenus dicit peccata non dici opera servilia, nisi mystice, ad litteram vero opera servilia esse opera corporalia pertinentia ad mechanicas artes, quas servi exercere solent, et ab actibus liberalium artium condistinguuntur; significatque præceptum tertium Decalogi, prohibens opera servilia, ad litteram et proprie intelligendum esse, non mystice.

4. *Navarri rationes aliquæ improbantur.* — Rationes ad hanc sententiam confirmandam afferuntur variæ, sed non omnes sunt solidæ. Navarrus enim inter alia argumentatur, quia sicut laicis sunt deputati dies festi ad orandum, ita clericis omnes dies; sed clerici peccantes quolibet die, non peccant specialiter contra circumstantiam temporis sibi ad orandum deputati; ergo nec laici peccantes in die festo, etc. Hæc vero ratio parum probat, quia prior opinio non dicit peccari specialiter contra diem festum peccando in illo, quia dies ille est orationi deputatus, sed quia toto die vacandum est ab operibus cultui divino contrariis, vel impediendis illum. Licet enim non præcipiatur nobis toto die festo orare, vel exercere actus cultus divini, prohibetur nihilominus ne per totum diem aliquid agamus servile, et divino cultui contrarium. Hoc autem non præcipitur clericis, omnibus diebus, etiamsi illis oratio aliqua singulis diebus præcipiatur. Alia ratio ejusdem Navarri est, quia lex de festo servando non obligat acrius in lege gratiæ, quam in lege scripta; sed in scripta non obligabat ad non peccandum in die festo; ergo. Patet minor, tum quia non obligabat illos ad internam quietem cum Deo, nec ad internum cultum, sed solum ad externam quietem, cessando ab opere servili; tum etiam

quia alias lex illa tunc obligaret ad contritionem, eum qui esset in peccato. Sed hæc ratio non urget contra priorem sententiam, quæ eodem modo loquitur de præcepto hoc, ut fuit datum a Deo et ab Ecclesia; negabitur ergo minor. Ad probationem vero dicetur, quod licet hæc lex non obliget directe ad internum cultum, obligat ad non impediendum illum; ideo enim præcipit vacationem ab operibus, ut homo possit Deo vacare, etiam mente, si velit, et ideo contra hanc vacationem censetur esse opus peccati, ac subinde contra præceptum, etiamsi ad internum cultum non obliget. Et ideo etiam non sequitur in rigore illud consequens de contritione; sunt enim hæc diversæ quæstiones, neque oportet eas confundere; nam aliud est, non peccare, aliud non permanere in statu peccati prius commissi. Qui ergo dixerit hoc præceptum obligare ad non peccandum in die festo, non cogitur dicere etiam obligare ad non permanendum illo die in peccato habituali, quia peccatum habituale non impedit cultum Dei, sicut peccatum actuale, ut constat.

5. *Ratio fundamentalis.* — Unica ergo ratio hujus sententiæ est, quia præceptum de sabbatho seu festo servando non obligat specialiter ad non peccandum in illo die; ergo peccare in illo die non est contra hoc præceptum, quatenus opera quædam prohibet, nec etiam est contra præceptum Ecclesiæ, quatenus præcipit audire missam, ut per se constat, quia potest quis in parte una illius diei audire missam, et in alia peccare; imo, ut alibi dixi, eodem tempore quo missam audit, peccare potest ex intentione prava, quæ veram missæ auditionem non impedit. Quod si contingat aliquem peccare tali modo, ut inde impediatur a missa audienda, tunc quidem peccatum illud erit contra hoc præceptum, non quia peccatum est, sed quia impedit missam; unde etiamsi alias peccatum non esset, sed opus indifferens, et impediret missam, inde fieret peccaminosum; in utroque autem casu non haberet inde aliam malitiam, quam omissionem missæ, cujus est causa. Hoc ergo est per accidens, et hic non consideratur.

6. *Probatur assumptum.* — Probatur ergo assumptum, duplici ratione facta a Cajetano et cæteris. Prima est, quia opus peccati, ut sic, non est servile. Dico autem, *ut sic*, id est, ex eo quod peccatum est; nam ex parte actus materialis potest aliquod peccatum esse opus servile, ut si quis in die festo scindat ligna aliena, ut illa furetur, peccat quidem speciali-

ter contra diem festum, non tamen quia illud opus erat contra justitiam, sed quia servile est; unde, quantum ad hoc præceptum, idem peccaret, etiamsi ex loco publico et communi ligna sine injustitia scinderet. Peccatum ergo non est servile ex eo quod peccatum est, licet ex materia possit esse servile; ergo peccare in die festo in materia non servili, non est opus servile; ergo non est prohibitum hoc præcepto. Antecedens probatur inductione, quia impere actionem injustam in die festo, ratione materiæ non est opus servile, ut per se notum est. Item feminam cognoscere non est opus servile, alias etiam maritalis copula in die festo esset opus servile, et directe prohibita hoc præcepto, quod improbable est. Item ludere ludo prohibito, vel injusto, non est opus servile, et sic de aliis; sunt enim infinita peccata, quæ non perpetrantur per actiones mechanicas, aut servorum proprias, sed per actiones liberorum, ac dominorum et principum. Imo ipsæmet actiones liberalium artium possunt peccaminose fieri, vel contra prohibitionem humanam, vel ex iniqua intentione, vel contra justitiam, ut omittam peccari etiam posse in die festo per omissionem, retinendo alienum, et complacendo in illo, vel non curando infirmum, cum obligatio pro tunc occurrit; illud ergo peccatum non potest dici opus servile ex parte materiæ, cum neque opus sit. Idemque argumentum sumitur de peccato mere interno: nam per illud præceptum, solum opus externum prohibetur, ut sæpe cum D. Thoma dictum est. Hoc ergo argumentum efficaciter probat, non omne peccatum posse dici opus servile ex parte ipsius operis, quia vel non est opus, vel non est externum; ergo eadem ratione, quando opus (licet sit corporale) ex parte sua non est servile, propter solam malitiam non fit servile, ac proinde non prohibetur hoc præcepto.

7. *Quomodo peccator dicatur servus.* — Nec refert quod peccans dicatur fieri servus, vel dæmonis, vel suæ concupiscentiæ, vel peccati, ut dicitur Joan. 8; tum quia illud tantum symbolice dictum est, nam peccator revera non est servus proprie; est enim liber propria libertate, et rex vel dominus suarum rerum, sicut antea erat; sed metaphorice dicitur servus fieri, quia subiecit dæmoni, et suæ libidini ac culpæ; ita ergo peccatum ipsum non est proprie et ad litteram opus servile, licet metaphorice ita vocari possit, quod nihil refert, quia præcepti verba proprie et litteraliter accipienda sunt, alioquin nihil in eis esset

certum et firmum; ex illa ergo symbolica appellatione nullum argumentum sumitur, nam, ut aiunt Theologi, ex sensu symbolico per se non sumitur argumentum efficax; tum etiam quia, cum dicitur homo fieri servus peccando, causaliter potius quam formaliter intelligitur; quoniam non tam fit homo servus peccando, quia ipsummet peccare servire sit, quam quia in poenam peccati homo traditur in servitatem, et captivitatem dæmonis, et quia peccando fovet concupiscentiam, quæ postea rationi dominatur, et quia peccatum commissum semel suo pondere in aliud trahit.

8. *Ratio.* — Hæc ratio, iudicio meo, efficaciter probat, peccatum, ut sic, non contineri formaliter in materia præcepti, seu sub opere per præceptum prohibito. Dici tamen potest contineri virtualiter, vel per æquivalentiam, quatenus prohibetur opus reddens hominem ineptum ad cultum Dei, quod maxime facit peccatum. Contra hoc vero procedit altera ratio, a Cajetano et aliis tradita, quia finis præcepti non cadit sub præcepto, ex D. Thom. 1. 2, quæst. 96, art. 3, ad 1, et art. 9, ad 2; qui 2. 2, quæst. 44, art. 1, ad 2, hac ratione ait, licet finis præcepti sit charitas, 1 ad Tim. 4, nihilominus non omnia præcepta aliarum virtutum dari de actu charitatis, quia aliud est quod præcipitur, aliud propter quod præcipitur. De quo principio videri possunt quæ adducit Covarruv. in dicto cap. *Alma*, § 5, in principio. Jam vero in præsentis præcepto cultus Dei proprius non est materia præcepti, sed finis; materia vero est, vacare ab operibus servilibus; ergo licet peccatum impediatur illum finem, non est contra hoc præceptum, cum non contineatur sub materia ejus, ut in priori ratione ostensum est.

9. *Subterfugium.* — *Impugnatur.* — Sed responderi potest, licet hac lege non directe præcipiatur positivus cultus Dei, præcipi tamen, ut caveatur impedimentum ejus, et quia peccatum maxime impedit cultum, maxime etiam prohiberi. Unde licet finis præcepti non cadat sub præceptum, tamen medium ad finem sub præceptum cadit: medium autem in præsentis est, non se reddere ineptum et inhabilem ad cultum, sub quo medio comprehenditur non peccare. Unde hac ratione multi Theologi, et juris Canonici interpretes, dixerunt, licet per festum non prohibeatur directe conjugalis copula, nihilominus virtute et indirecte prohiberi, quia per illam copulam redditur persona inepta et indisposita ad cultum Dei, quæ indispositio vitanda est ex

vi præcepti de observatione festi. Sed contra, quia sicut præceptum de medio non obligat ad finem, quia non est de illo, ita præceptum de uno medio non est de omnibus; ut præceptum de justitia servanda, non est de misericordia, licet utrumque sit medium ad proximam dilectionem servandam; sic ergo lex prohibens unum impedimentum cultus, non prohibet omnia, sed illud tantum quod propriis verbis exprimit. Ergo hæc lex de observatione festi, licet prohibeat opus servile propter cultum, vel quatenus impedimentum cultus, non tamen prohibet omnia impedimenta quæ possunt apponi, sed illa tantum quæ exprimit; ergo licet peccatum impediatur cultum, non propterea est prohibitum specialiter illo præcepto, quia in verbis non continetur. Et declaratur ac confirmatur: nam interrogo de quo impedimento cultus, sermo sit: aut enim de illo quod solum impedit quando durat, vel de illo quod relinquit hominem ineptum ad cultum per reliquum diei tempus. Si de primo loquamur, evidens est non omnia impedimenta cultus esse prohibita in die festo, alias dormire nimium esset contra observationem festi, quia per somnum redditur homo inhabilis ad cultum, saltem pro tempore quo durat; item, confabulari, ludere, studere, ac similia, impediunt pro tunc cultum, et tamen constat non esse peccata; ergo licet peccatum, pro tempore quo fit, impediatur cultum, ex ea parte non est peccatum speciale. Alias etiam peccatum veniale fieret mortale, ex eo tantum quod in die festo fit, maxime si daret per tempus notabile; id autem absurdum est, quod nec auctores primæ opinionis admittunt. Opus autem servile est speciale peccatum, quia specialiter prohibitum est.

10. Si vero sit sermo de opere quod relinquit hominem inhabilem, etiam postquam transactum est, imprimis hoc non habet quodlibet peccatum etiam mortale; nam licet quis in die dominico labatur in aliquod peccatum in principio diei, potest postea missam audire sine impedimento quod obstat saltem substantiali observationi præcepti. Deinde, licet peccatum relinqueret hominem inhabilem per totum diem, ut ebrietas, si impediret etiam missam, ex ea parte involveret malitiam omissionis ejus, ut supra dixi; tamen si committeretur post missam, non esset ex hoc capite speciale peccatum contra præceptum de festo, quia licet impediatur cultum, non impedit cultum necessarium ex præcepto, et ideo nullam aliam omissionem peccaminosam, vel contra-

riam præcepto involvit. Reddere autem se ipsum ineptum ad voluntarium cultum, non est speciale peccatum contra præceptum de divino cultu, cum omittere id quod voluntarium est, non sit peccatum. Secus vero esset, si tale impedimentum poneretur, exercendo opus servile, nam illud esset peccatum, non propter omissionem ejus est causa, sed per modum commissionis, quia est specialiter prohibitum tale opus.

11. *Objectio.* — Dices, ex ratione propter quam prohibetur, colligi, non minus prohiberi æqualia vel majora impedimenta; nam lex extenditur per paritatem rationis, interdum etiamsi pœnalis sit, quod recta ratio ad bonum commune, vel homines spectans, id postulat, ut videtur esse in præsentis: qui enim fieri potest ut Deus, vel Ecclesia prohibeat bonam artem mechanicam exercere, ut homo sit expeditus ad cultum Dei, et non prohibeat peccatum? Respondeo falsum esse assumptum: nam leges positivæ, quæ pendent ex libera voluntate divina, vel humana ferente legem, non extenduntur propter similitudinem rationis, præsertim quando lex est onerosa, vel pœnalis, ut ex propria materia suppono. Eo vel maxime quod, licet in aliquo appareat similitudo, vel etiam excessus, nunquam est in omnibus, neque in eo quod movit specialiter legislatorem; ut in præsentis non fuit intentio hujus præcepti prohibere opera alias illicita, nec peccata omnia, quia jam per se satis erant prohibita; sed specialiter prohibere voluit opera quædam, alioquin licita, quia et sunt magis in usu, et frequentius distrahunt homines, et avertunt a cultu Dei, et nisi specialiter prohiberentur, liceret in illis occupari. Et hoc ipsum indicatum est Exod. 20 (ut bene notarunt Navar. et alii), dum præmittitur: *Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua; septimo autem die sabbatum Domini est, non facies omne opus in eo.* In priori enim parte, de operibus licitis tantum sermo est, nam illicita non conceduntur fieri; ergo etiam posterior pars per se prohibet similia opera, non vero alia, sive absque peccato fiant, sive cum illo.

12. *Secunda opinio vera est et securissima.* — *Duplex quæstio indicatur.* — Hoc ergo discursu efficaciter satis probatur hæc secunda sententia, quæ sine dubio est practice securissima, et vera, quantum ad præsens institutum spectat. Prius vero quam argumentis respondeamus, oportet adnotare, in rigore ac formaliter diversas esse quæstiones, an scilicet

cet, peccare in die festo sit speciale peccatum, directe ac formaliter pugnans cum præcepto de die festo servando, quatenus prohibet certa quædam opera; vel an peccatum commissum in die festo habeat ex illa circumstantia temporis aliquam peculiarem malitiam. In priori ergo quæstione evidens mihi est pars negans, quam secunda defendit opinio; et hæc est quæstio quæ huic loco inservit, et ideo dixi pro præsentis instituto discursum factum convincere. Stante vero resolutione primæ quæstionis, adhuc est locus alteri quæstioni, quia seclusa illa speciali prohibitione, et supposita sanctificatione illius temporis festivi, ex speciali dedicatione ad cultum Dei, insurgit inde generalis obligatio sancta sancte tractandi, contra quam peccat, qui abutitur re sanctificata. Ut, verbi gratia, eo ipso quod calix est sanctificatus ad cultum Dei, est indecens et culpabile uti illo in communi et vulgari mensa, non propter specialem prohibitionem, sed propter generalem rationem, quæ oritur ex sanctitate rei, ut infra etiam dicemus circa locum sanctum; sic ergo peccare in die festo videtur abusus quidam illius temporis, et violatio sanctificationis ejus, et ita potest inde aggravari, vel sumi malitia aliqua, etiamsi in prohibitione de opere servili illud opus non contineatur.

13. *Declaratur secunda quæstio.* — Et declaratur optime, quia hoc modo etiam peccare in parasceve Domini, aut in vigilia alicujus Sancti, aut in die Rogationum, censetur habere majorem deformitatem, non propter specialem prohibitionem, quia illis diebus etiam servilia opera prohibita non sunt, sed propter specialem sanctitatem illorum dierum, quam censetur habere per specialem deputationem ad honorem Dei, et ad communem orationem, vel commemorationem beneficiorum Dei. Denique hoc modo non tantum opera, quæ sunt peccata, sed etiam alia, de se bona vel indifferentia, si habeant aliquam indecentiam, quæ secundum rectam rationem videatur non congruere cum sanctitate illius temporis, censentur non bene, nec sine aliqua deformitate fieri in illis diebus. Quomodo dicunt graves auctores copulam conjugalem non esse omni ex parte licitam in die festo, ut videre licet in D. Thoma, in 4, dist. 32, art. 5, et in aliis, quos refert Sancius, tom. 2, lib. 9, dis. 12, qui non ideo hoc affirmant, quia talis copula per prohibitionem operis servilis formaliter prohibita sit, hoc enim verisimile non est; sed quia est opus indecens pro tali tem-

pore, nam prudentia in omni opere requirit, præter alia, temporis congruitatem; nam, ut Sapiens dixit, est tempus tacendi, et tempus loquendi, etc. Et similiter taurorum agitatio seu congressio specialiter est prohibita a Pontificibus in diebus festis, et permessa in profestis; non quia sub prohibitione operum servilium contineretur, sed quia habet peculiarem indecentiam pro diebus festis. Potest ergo dies festus esse circumstantia augens malitiam peccati quod in ipso committitur, vel etiam reddens actionem malam, quæ alio tempore non fuisset mala, etiamsi tale peccatum, vel talis actio opus servile non sit, nec per se ac formaliter prohibita per legem de observatione festi.

14. *Probabile est peccatum in festo factum habere malitiam peculiarem.* — Juxta hæc ergo satis probabile censeo peccatum, ex hoc quod in festo fiat, malitiam aliquam, seu malitiæ augmentum accipere, dummodo hoc convenienter intelligatur et explicetur. Primo enim intelligi potest de augmento malitiæ intra eandem speciem, et non addendo malitiam sacrilegii. Et ita hoc expresse fatetur Navar. supra, num. 33, ad 1; et Sot., dicto art. 4, vers. *Sed ait*; Victor., in Summa, 4, quæst. 195. Et res est facilis, quia majorem quamdam deformitatem habet cum recta ratione actus in tali tempore factus, quam in alio; nam prudentia, ut dixi, hæc omnia observat et ponderat; et ideo est una respectu omnium virtutum moralium, quia judicat de singulis cum quadam connexionione ad cæteras, expendendo circumstantias omnes, etiam prout ori possunt ex connexionione ad alias virtutes. Atque hoc modo potest jocosa locutio, vel otiosa, aut inutilis, esse deformior in die festo. Imo etiam actio non mala potest fieri deformis ex hac circumstantia, ut de copula conjugali est probabile, etiam intra latitudinem temperantiæ, et seclusa gravi causa, vel necessitate honestante actum, et de malitia veniali, non mortali; sic enim graviore auctores loquuntur, de quo suo loco latius.

15. *Secundum genus augmenti novæ malitiæ.* — Secundo potest hoc intelligi de augmento per additionem novæ malitiæ contra religionem, non quia talis actus sit prohibitus per hoc præceptum, hoc enim jam improbatum est; sed quia eo ipso, quod tale tempus est sanctificatum, et cultui divino dicatum, quodammodo polluitur et violatur, quodcumque peccatum, præsertim mortale, in illo committendo, Quod in hunc modum declaratur: nam,

eo ipso quod aliqua res consecratur, vel cultui divino dicatur, ex ipso jure naturæ absque alio præcepto positivo sequitur obligatio tractandi rem illam cum debita reverentia, et non profanando illam; ergo cum dies festus sanctificatus sit Deo, ut Scriptura loquitur, eadem naturalis prohibitio in illo locum habet ultra omnem positivam; ergo ratione illius habebit omne peccatum, in festo commissum, specialem deformitatem contra temporis sanctitatem, ac subinde contra religionem. Confirmatur denique, quia idem peccatum publice factum in die festo, majus solet scandalum generare, quam si in alio tempore fiat; ergo signum est, juxta communem estimationem, quam omnes habent ductu quodam naturæ, habere peccatum ex illa circumstantia specialem deformitatem.

16. *Ex hoc capite non habet peccatum novam malitiam mortalem.* — Nihilominus tamen dicendum est, ex hoc capite, non habere peccatum, in die festo commissum, novam malitiam mortalem contra religionem, nisi directe fiat ex contemptu talis festi; tunc enim non est dubium quin sit grave sacrilegium, declarandum specialiter in confessione; quia ex intentione formali opponitur divino cultui, et contemnit illum, quod semper et in omni materia grave crimen est, ut omnes citati auctores notant, et specialiter D. Thomas, q. 2 de Malo, art. 6, ad 2. Secluso autem contemptu, non apparet in eo actu gravis deformitas contra religionem; quia dies festus non est ita sanctificatus, ut teneatur quis omnes ejus partes, tanquam Deo consecratas, revereri, aliter quam non faciendo in illis opus specialiter prohibitum. An vero hoc sit speciale peccatum veniale contra religionem, infra videbimus tractando de loco sacro, nam de his duabus circumstantiis cum proportione loquendum videtur, ut constat ex usu philosophorum moralium, imo etiam jurisperitorum; per text. in leg. *Vinum*, ff. Si certum petatur. Quicquid vero in hoc teneatur, constat hanc circumstantiam non esse de necessitate confessionis, ut dixi in 4 tom. tertiæ p., quia sicut peccatum veniale non est de necessitate confessionis, ita nec circumstantia habens malitiam distinctæ speciei solum veniale. Unde Cajetanus, dict. art. 4, § *His igitur expeditis*, et in Sum., verb. *Dies festus*, quem sequitur Armilla, num. 23, docet illicitum esse, totum diem festum, vel magnam ejus partem consumere ludendo, aut jocando actionibus de se non peccaminosis, quia pro-

pter hoc multum quis impeditur a vacatione divinorum; et nihilominus subdit, illam non esse malitiam mortalem, et consequenter neque esse de necessitate confessionis, licet contra religionem esse videatur. Sed hoc dictum Cajetani habet eandem dubitationem, quam, ut dixi, infra expediemus.

17. *Respondetur argumentis oppositæ partis.* — Superest ut ad motiva superioris sententiæ breviter respondeamus. Ad Ambrosium ergo dico, non explicare ibi sensum litteralem præcepti de observatione sabbathi, sed mysticum et spirituale. Et ita exponit D. Thomas 3, distinct. 37, art. 5, quæst. 2, ad 2, et ex formali sententia Ambrosii, quam nos retulimus, satis constat. Ad Augustinum, respondetur ipsum non dicere magis esse contra præceptum de observatione sabbathi, lascive saltare in sabbatho, quam filare, vel seditionem efficere in sabbatho, quam arare; sed dicere, illud esse pejus, quod verum esse potest, quia illa peccata contra justitiam, vel castitatem, aut charitatem possunt esse in se majora quam sit violatio diei festi. D. Thomas autem, in dicto art. 4, quæst. 122, videtur aperte exponere illa verba de majori transgressionem hujus præcepti, et ita etiam sentire; sed exponendus ipse est, ut Cajetanus vult, de oppositione et contrarietate ad hoc præceptum quoad finem ejus, non vero quoad substantiam ejus. Et ita magis videtur comparatio fieri inter opera secundum se spectata, quam ut sunt materia talis præcepti; nam hoc posteriori modo magis est contra substantiam hujus præcepti opus per illud prohibitum, quam aliud peccatum, et simul etiam est contra finem hujus præcepti, et interdum esse poterit majus peccatum, et tunc erit etiam magis contra finem ejusdem præcepti. Quando vero aliud peccatum est majus, erit magis contra finem, licet non sit contra substantiam præcepti. Ad caput *Consideret*, respondetur multa ibi haberi de consilio, quæ non sunt de præcepto. Item dicitur, temporis sacri circumstantiam posse interdum aggravare notabiliter, vel ratione scandali, vel ratione contemptus, vel certe, si opus ipsum, quo peccatur, simul etiam servile sit. Ad capit. 4 de Fer., respondetur ibi non esse sermonem de opere illicito in genere, sed in tali materia, id est, de opere prohibito hoc præcepto, quod ibi non explicatur, quale sit. Ad rationem jam responsum est, peccatum, ut sic, non esse opus servile in proprio et litterali sensu, nec esse ex his operibus impediendis divi-

num cultum, quæ illo præcepto prohibita sunt.

CAPUT XIX.

UTRUM OMNE OPUS MERCENARIUM SERVILE SIT, AC SUBINDE SIT SPECIALITER PROHIBITUM IN DIE FESTO.

1. *Quid sit opus mercenarium.* — Dicitur mercenarium opus, quod fit propter temporalem lucrum, vel stipendium, quod interdum ac sæpe contingit esse de se conditionis servilis, et tunc non est locus quæstioni, ut per se patet, quia si opus servile propter mercedem fiat, non propterea desinit esse servile. Sed quæstio est, quando lucrum, vel merces, seu intentio ejus additur operi de se non servili, an eo ipso opus reddatur ita servile, ut sub generali prohibitione et regula supra posita contineatur. In quo puncto, quod fundamentum est multorum casuum moralium, duo subdistinguenta sunt: unum de lucro, aliud de mercede seu stipendio; hæc enim diversa sunt, ut statim declarabo.

2. *Prima opinio, opus causa lucri esse servile.* — Prima ergo sententia in hac materia est, opus sufficienter dici et esse servile ex solo respectu ad lucrum temporale, etiamsi ex nullo alio capite servile sit; unde si extra hunc respectum habuerit opus conditionem servilem infra explicandam, pluribus modis erit servile. Ita sentiunt multi Canonistæ, in c. 4 de Fer., ut videre licet in Anton.; ibi Abb., num. 4; et in Legistis, in l. *Omnes judices*, cap. de Fer., qui late referuntur in Addit. ad Abbat., citato loco, et per Jacobum Abbarotium, in Procemio Feudorum, capite 4; eandem significant Angelus, et alii infra citandi: dicunt enim ipsum studere, quod videtur opus maxime liberale, si spe et intentione lucri principaliter fiat in die festo, esse festi transgressionem, et peccatum grave. Unde necesse est ut dicant illud opus esse servile, quia, cum non sit specialiter prohibitum in jure, nec per consuetudinem, ut constat, si est contra observationem festi, oportet ut sit prohibitum per illam generalem prohibitionem: *Opus servile non facies*; ergo illa relatio sufficit ad constituendum opus servile. Ei ita expresse docent Richard., Sylvester, Ang., et alii, qui propterea distinguunt triplex opus servile, materialiter tantum, formaliter tantum, et materialiter ac formaliter simul: et hoc tertium aiunt solum prohiberi hoc præ-

cepto. Materialiter autem intelligunt, id est, quod sit opus corporale et externum; formaliter autem, quod fiat propter lucrum, seu temporale commodum principali intentione. Unde etiam indicant hanc intentionem esse necessariam ad opus servile prohibitum hoc præcepto. Sed de hoc puncto, et de tota illa partitione in sequentibus dicam. Eandem fere sententiam docet Abulens., Exod. 12, quæst. 25, distinguens duplex opus servile: unum, quod est opus potentiae executivæ laboriosum, et non necessarium, nec immediate ordinatum ad conservationem vitæ humanæ, quod ipse ibi late explicat; aliud tantum ex fine, quia ad lucrum ordinatur, quia servus propter lucrum operatur. Unde universaliter concludit, omnes operationes exteriores, secundum se liberales, ex hoc fine fieri serviles et prohibitas. Fundamentum hujus sententiæ, examinando et impugnando illam, declarabitur.

3. *Resellitur.* — Hanc ergo sententiam merito reprobatur Cajetanus, dicta quæst. 122, art. 4, dub. ult., in 1 supposit. quam facit, et eum sequuntur Sot., Navar., et alii infra referendi. Dicendum ergo est, solum respectum ad lucrum ex intentione operantis, non esse satis ut opus sit prohibitum tanquam servile. Hoc solum probat Cajetanus unico exemplo, quia negotiatio, seu mercatura fit maxime spe lucri temporalis, et tamen non fit inde opus servile, quia non est prohibita ex vi illius primæ regulæ generalis, cujus signum est, quia ideo de illa negotiatione addita est in jure specialis prohibitio, ut infra videbimus. Sed auctores allegati negarent assumptum; nam, si de studio id negant, majori ratione id negarent de negotiatione, cuius lucrum minus nobile, minusque liberale, magisque periculosum est; et consequenter dicerent prohiberi speciatim in jure, non quia non contineatur sub regula generali, sed vel ut tolleretur omne dubium, vel certe, ut absolute prohibeatur, sive fiat propter lucrum, sive propter alium finem magis pium; nam illo etiam modo non licet, ut infra dicam. Sed instat Cajetanus, quia negotiari est opus liberorum, qui sunt domini pecuniarum, et non servorum, qui nihil habent. Responderent tamen consequenter, esto negotiari secundum se non sit opus servile, nihilominus factum propter lucrum fieri opus servile; sic enim de studio dicti auctores dicunt. Unde solum illum respectum sufficere putant, ut opus alias liberale, si nobili intentione fiat,

intuitu lucri factum sit servile, quia proprium servorum est operari propter lucrum.

4. At enim hæc ipsa ratio ostendit, sine fundamento hoc dici. Quia operari spe lucri non est proprium servorum, quod patet tum inductione, quia nobiles et principes illa spe et intentione sæpe operantur, et nulli se propterea servire putant; tum etiam quia nulli revera serviunt, quia nec ratione operis, cum non tendat de se ad commodum alterius, nec ratione intentionis, quia intendendo lucrum, potius quis operatur propter se. Præterea ratio magis moralis est, quia Ecclesia per hoc præceptum non prohibet operari hac vel illa intentione, sed prohibet facere hoc vel illud opus; ergo si opus secundum se non est contra prohibitionem Ecclesiæ, neque factum ex intentione lucri est contra generalem Ecclesiæ prohibitionem de opere servili; ergo signum est non fieri opus servile propter solam intentionem. Et confirmatur, quia alias studere in die festo ex intentione consecrandi famam, et magnum nomen, et honorem, esset opus servile, et contra præceptum de observatione festi, quod ridiculum est. Sequela probatur, quia illud censetur majus lucrum quam sit pecunia, et licet sit nobilior et altius, minusque servile quam sit pecuniarum lucrum, nihilominus moraliter et mystice loquendo, ambitio honoris non minus est idoiorum servitus, quam sit avaritia; neutra tamen est vera servitus cum proprietate. Et tandem declarari recte potest ex Divo Thoma 2. 2, quæst. 118, art. 5, ad 4, ubi exponens illud ad Ephes. 5: *Avaritia est idolorum servitus*, ait, non proprie, sed per similitudinem dictum esse. Est autem similitudo in hoc, quod, sicut idololatra subjicitur idolo, ita avarus pecuniæ; differentia vero est, quod idololatra subjicitur idolo ad cultum, et ideo idololatria est propria servitus; avarus non subjicitur pecuniæ ad cultum, sed ad usum. Ergo intendens pecuniæ lucrum non servit proprie, et consequenter nec opus factum ex illa intentione inde fit servile, si alias non est. Et ex sequenti puncto hoc a fortiori confirmabitur.

5. *Secunda opinio, asserens omne opus mercenarium esse servile.* — In quo differant hæc duæ opiniones. — *Fundamentum.* — Secunda opinio est, opus fieri servile, si fiat intuitu mercedis, stipendii, seu salarii, etiamsi de se servile non sit, sed liberum. Differt autem hæc sententia a præcedenti, quantum differt merces a lucro: videntur autem differre tanquam genus et species, nam merces lucrum

quoddam est, ut constat; non tamen omne lucrum est merces, nam lucrum, quod negotiatione comparatur, non est merces, nec stipendium. Merces ergo dicitur, quando lucrum speratur ab aliquo, qui in recompensatione obsequii sibi facti, tantum lucrum redditurus est, quantum tali obsequio debetur. Hinc ergo videtur intentio mercedis magis servilis, quam intentio lucri, quod non est merces, nec stipendium; quia qui ab alio mercedem sperat, illi servire convincitur, non vero qui sperat aliunde lucrum, ut in præcedenti puncto declaratum est. Sic igitur ait hæc sententia, opus mercenarium eo ipso esse servile, ac subinde esse prohibitum per illa generalia verba in die festo. Ita sentiunt a fortiori omnes Doctores citati in opinione præcedenti, et præterea antiqui Summistæ, Astens., lib. 1, tit. 22, art. 4, et tit. 23, art. 3, q. 5; Summ. confes., lib. 1, tit. 12, q. 9; Angel., verb. *Feria*, num. 9, qui ex hoc principio multa infert, num. 26 et sequentibus, Et adducit Richard. pro hac opinione, in 3, dist. 37, art. 2, quæst. 4: et sequitur Sylvester, verb. *Dominica*, q. 4 et 5, ubi de lucro in genere loquitur, et satis lubrice; tamen in q. 5, conclus. 3, plane affirmat esse peccatum mortale in advocatione dare consilium in die festo, si principaliter intendat lucrum (quod in eo est stipendium), etiam in eo casu in quo non peccaret dando illud consilium sine lucro, vel non intendendo illud principaliter, sed tantum secundo. Tenet etiam Tabiena, verb. *Feria*, num. 39; Rosella, num. 7. Fundamentum hujus sententiæ jam declaratum est, quia operari propter stipendium est servilis modus operandi, et proprius servientium, et ideo constituit opus servile, quod alias non esset. Et confirmari hoc potest inductione, nam piscari in die festo recreationis causa non est servile opus, nec contra observationem festi; et tamen factum propter stipendium vel lucrum, est servile et prohibitum, quia sine dispensatione non licet, cap. *Licet*, de Fer. Item transcribere gratia doctrinæ non est servile; transcribere autem propter mercedem, est servile et prohibitum, ut multi volunt, et sic de aliis.

6. *Opus non fieri servile ex mercede.* — Dicendum nihilominus censeo, nunquam opus fieri servile, eo quod fiat propter mercedem et stipendium, si alias ingenuè factum non sit servile, sed liberum. Imo etiam addo, quod, licet opus ex se servile sit, et mechanicum, ac per se prohibitum in die festo, si hic et nunc